

STUDIUL DE CAZ O SCURTĂ ISTORIE LOCALĂ A COMITATULUI MUREȘ-TURDA GURGHIEU, SĂCALUL DE PĂDURE, REGHIN

Olimpiu DUMBRĂVEAN²⁵

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, cercetător științific principal, ICJPS al USM, ludmilarosca.com@gmail.com.

Introducere

Lucrarea de față reprezintă studiul realizat de către mine în perioada în care căutam materiale pentru dizertația din anul 2017. Am decis să abordez acest subiect de data aceasta dintr-o altă perspectivă și anume, să mă rezum la o arie geografică mai restrânsă din zona transilvaniei și anume Comitatul Mureș-Turda. Am ales zona Gurghieului cu satele aferente acesteia, dar și Reghinul alături de Săcalul de Pădure, de unde este tatăl meu de origine, Dumbrăvean Ioan Dumitru.

De ce această zonă ar întreba cei interesați? Ei bine pentru că și de aici au plecat pe front mulți soldați români, iar unul dintre aceștia fiind chiar stră-bunicul meu Dumbrăvean Pantelimon, născut în Șieuf, județul Bistrița-Năsăud și căsătorit în

Săcalul de Pădure cu Dumbrăvean Palaghia. Nu există nimic documentat despre Dumbrăvean Pantelimon, însă au existat mărturiile orale păstrate din generație în generație, cu privire la persoana acestuia. Se spune că ar fi luptat pe frontul din Italia și că a fost luat prizonier de război.

A evadat și a ajuns acasă în 1917, însă ar fi fost trimis înapoi pe frontul italian unde a și murit. Povestea aceasta mi-a fost relatată atât de către tatăl meu cât și de bunicul meu. Pe lângă acesta, mai participă Haneș Toader, care la declanșarea războiului a fost mobilizat în armata austro-ungară, participând în campania din Galiția și Italia.

Din punctul meu de vedere povestea acestora trebuie să fie spusă într-un fel sau altul, mărturie stând monumentul eroilor din Săcalul de Pădu-

²⁵ Profesor, Liceul Teoretic „Jospeh Haltrich”, Sighișoara, România.

re ridicat în centrul Satului, în total fiind 37 de localnici care au plecat și nu au s-au mai întors. Memoria lor rămâne vie prin prisma monumentului comemorativ, ecoul lor și influența eroilor săcăleni , nu a fost în zadar.

Cei care au avut noroc de-a se întoarce acasă împreună cu cei din Hodac, Gurghiu, Solovăstru, au trimis delegații la Alba Iulia, îndrumați și conduși de cei mai reprezentativi oameni din comunele și din satele respective. Putem spunem că în momentul în care uriașul imperiu multi național era pe moarte, majoritatea dintre aceștia aveau relații cu Regatul României. Comitatul Mureș Turda din perspectiva mea pot spune că a dus un aport destul de important la semnarea acestui act de Unire a Transilvaniei cu Regatul României la 1 Decembrie, 1918, atunci când visul generațiilor anterioare , exprimate de secole a devenit în sfârșit realitate. Războiul pentru întregirea neamului îi menționează pe locuitorii Văii Gurghiului ca participanți activi al acestui eveniment important pentru istoria noastră.

Motivația cercetării. Tema lucrării o constituie cercetarea realizată pe o perioadă semnificativa de timp, având în vedere faptul că am mers în acele zone pe care le-am menționat anterior iar fotografiile realizate de către mine din diferite comune din aria geografică de interes, reprezintă un avantaj major în ceea ce privește autenticitatea acestui studiul.

Care este importanța acestei lucrări și ce aduc nou?

Ei bine în primul rând faptul că fac mai bine cunoscute zonele respective în care ar putea ajunge un material didactic necesar, atunci când vorbim despre moștenirea pe care ai noștri strămoși au lăsat-o urmașilor lor.

Intenționez ca această lucrare să servească în scop educativ, în orele de istorie aducând o abordare nouă pentru elevul de gimnaziu dar și de liceu, în ceea ce privește istoria locală al acestor arii geografice mai puțin abordate din punct de vedere al cercetării istorice. Doresc ca această lucrare să trezească curiozitatea de a citii și mai mult având în vedere că interesul lor pentru lectură este destul de scăzut. Astfel dacă introduc elemente noi în modul de predare al clasei și promovez oarecum prin aceasta lucrare interesul de-a citii și de-a explora o astfel de istorie și anume istoria locală sau regională al fostului Comitat Mureș-Turda în primul război mondial, poate atunci curiozitatea lor îi va împinge să afle lucruri noi despre zona de unde aceștia provin.

Lectura scoate în evidență o lume în continuă schimbare, unde evenimentele petrecute au repercursiuni asupra modului în care trăim și ne dez-

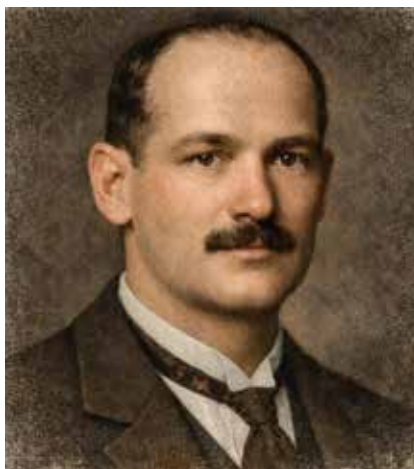
voltăm în momentul actual. Cunoașterea istoriei ne permite să observăm cauzele care au stat în spatele unor anumite evenimente, de pildă, întâmplările care au dus la izbucnirea Primului Război Mondial, ne ajută să înțelegem cum un eveniment minor poate duce la o serie de schimbări majore.

Istoria ne oferă, așadar, oportunitatea de a vedea cum viața de zi cu zi s-a schimbat de-a lungul anilor și care au fost actorii care au produs aceste modificări.

Vreau ca această lucrare de dizertație să promoveze aceste zone și să facă cunoscută istoria locală dar și evenimentele ce au urmat primului război mondial care au dus la Marea Unire de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, dar și contribuția personalităților locale în acest proces.

Vorbind despre soldații români din acest spectru geografic, am vrut să arăt și să demonstrez un fapt concret și cunoscut în general prin prisma lucrărilor de specialitate, că indiferent de naționalitate și statut social pe care-l aveau, primul război mondial a fost necruțător și a lăsat în urma lui foamete, familii îndoliate, societate destrămată și o generație de bărbați tineri care au plecat la luptă pentru un ideal care se dovedește că ar fi fost momentul definitoriu al prăbușirii Gigantului Multinațional, prin moartea lentă din toate punctele de vedere, economic, politic și militar.

Contribuția românilor transilvăneni din Comitatul Murș-Turda (1914-1918)

1. CAȘVA POP ALEXANDRU (1880-1928). În timpul Marelui Război el a fost înrolat în armata austro-ungară, luptând pe front alături de camarazii săi. În 1918 acesta se întoarce în Cașva localitatea sa natală, participând la evenimentele revoluționare locale. La adunarea poporului ce a avut loc la 8 noiembrie 1918 a avut loc înființarea Gărzii naționale române din localitate, în fruntea acesteia fiind ales chiar el. Garda era formată din 13 membrii.

A participat de asemenea și la adunarea electorală a cercului electoral Gernesig (Gornești) din Comitatul Mureș-Turda, ce a avut loc în data de 28 noiembrie în Reghinul săsesc, acolo unde a fost ales delegat pentru a participa la Marea adunare Națională de la Alba Iulia.

Credenționalul a fost semnat de protopopul Ariton M.Popa, președintele adunării electorale de preoți Simeon Zehan și Alexandru Runcan, notarii adunării dar și 23 de barbați de încredere.

După Unire a continuat munca agricolă iar în 1919 acesta a fost ales primarul localității, funcție ce o va ocupa până la sfârșitul vieții sale. A fost membrul Partidului Național Liberal. A murit de turbeculoză la vârsta de 48 de ani.²⁶

ȘUTEU DORIFT (1887-1965). A facut școala primară la Reghin, studii secundare 8 clase gimnaziale la Liceul Năsăud, bacalaureat susținut în 1908, Studii universitare la Facultatea de teologie din Sibiu. A urmat și Institutul de pedagogie ortodoxa din Arad. Hirotonit ca și deacon la 13 ianuarie 1913. În 1916 este concentrat în armata austro-ungară ca preot militar. Se reîntoarce de pe front în toamna anului 1918 și se implică în lupta pentru unire. A fost ales membru în Consiliul Național cercula Tg-Mureș, constituit la mijlocul lunii noiembrie 1918.

A participat la Alba Iulia în calitate de delegat titular, reprezentând cercul Acățari. A fost ales ca delegat în adunarea electorală ținută în data de 26 noiembrie 1918 în Tg-Mureș, sub președintele George Târnaveanu, ca notar, functionarul de bancă Iuliu Henteș și Nicolae Opre alături de Eugen Vancu. După unire se pune în slujba noii administrații românești, fiind numit de Consiliul Dirigent, Resortul Finanțelor, ca șef al Comisiei județene pentru ștampilarea bacnotelor noi și înlocuirea celor vechi din perioada austro-ungară, mai târziu este numit profesor de religie la Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”. A avut o activitate îndelungată în toate aceste sfere profesionale pe care le-a profesat cu onoare. Fârșitul vieții îl găsește pe acesta mutat în Craiova unde este și îngropat de altfel.²⁷

26 Bosoanca Traian, *Mureșeni și Marea Unire*, Ed.Ardealul- Biblioteca de istorie, Tg-Mureș, 2000, p.173

27 *Ibidem*, p.228

2. HODAC DUMITRU HÂRȘAN (1890-1919)

În Hodac au existat eroi ai marelui război precum Hârșan Dumitru, Vețian Dumitru și Oltean Zaharie care au făcut cinste localității prin prezența lor onorabilă la această conflagrație mondială. Domnul locotenent Hârșan Dumitru s-a născut în Hodac iar după studiile gimnaziale este încorporat în armata Austro-Ungară având statutul de ofițer.

În 1916 acesta reușește să treacă din Galiția în Moldova, alături de Oltean Ioan și se înrolează în armata română cu gradul de locotenent. După ce a trecut prin diferite cursuri militare acesta este trimis pe front și participă la bătălia de la Mărășești.

După 1918 participă la luptele de la Tisa împotriva revoluționarilor bolșevici conduși de Bella Kun. Acesta moare în 1919 pe câmpul de luptă. Monumentul în cistea lui a fost ridicat în 1924 și a fost amplasat în fața celor două biserici din localitate, în memoria locotenentului Erou Hârșan Dumitru de către un grup de prieteni.

Pe monument inițial era inscripționat textul:

„Eroului Dumitru Hârșan locotenent a luptat pe Tisa pentru patrie contra comunismului cu mișcarea bolșevică a lui Bella Kun”. În 1947 la inițiativa învățătorului Vasile Lupu pe vechiul monument sunt amplasate mai multe plăci comemorative cu numele eroilor căzuți în ambele războaie mondiale.

FEYER MAN NICOLAE (1884-1964)

A urmat 7 clase în localitatea natală. În adunarea electorală a cercului electoral Gernesig- Gornești, din comitatul Mureș-Turda ținut în noiembrie 1918 la Reghinul Secuiesc și a fost declarat delegat titular pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Actul a fost semnat de către protopopul Arion Popa, președintele adunării electorale, preoții Simion Zehan și Alexandru Runcan notarii adunării electorale precum 32 de bărbați de încredere. După Unire a

fost membru în Consiliul administrativ la „Hodăceana”, banca populară, societatea cooperativă din Hodac. Prima bancă populară românească din localitate înființată la sfârșitul anului 1920 în timpul ocupației hortiste nu a părăsit localitatea natală.²⁸

3. SĂCALUL DE PĂDURE HANEȘ TOADER (1893-1966)

A urmat două clase primare în localitatea natală, iar la declanșarea primului război mondial acesta a fost mobilizat în armata austro-ungară, participând în campaniile din Galiția și Italia. În toamna anului 1918, odată cu dezagregarea armatei austro-ungare acesta se întoarce în localitatea lui natală, iar la propunerea preotului din sat Ioan Duma și el participant la Alba Iulia, adunarea locuitorilor din comuna Săcalul de Pădure din 29 noiembrie 1918, au loc alegerile pentru un reprezentat al localității care să-i reprezinte la Marea

Adunare Națională, ce este convocată la Alba Iulia pe data de 1 decembrie 1918, spre a contribui cu un vot în numele comunei la soarta națiunii române. Acesta este ales spre a reprezenta comunitatea locală. Protocolul este semnat de Ioan Duma, președintele senatului național loca și de către notarul senatului local, Zeic Chirilă. După Unire Haneș Toader este numit șef de post în diferite localități din Transilvania, după efectuarea unui curs de 3 luni ce a avut loc în perioada (aprilie-iulie 1920). În ultima parte a vieții sale el a condus Cooperativa de consum din localitatea natală.²⁹

Aceste personalități marcante nu sunt numai simple nume ce au contribuit la unitatea națională, ci exemple de urmat în ceea ce privește dorința de emancipare a unei națiuni ce a fost constransă de-a lungul secolelor de către ocupațiile străine, românii neavând drepturi deși erau majoritari și au trecut printru proces forțat de maghiarizare. Datorită acestor eroi mai sus

28 Prof. Husar Dumitr, „Mureșeni la Marea Unire- Fejer Nicolae”, în „Steaua roșie, Tg-Mureș, 26 nov. 1988.

29 Ibidem, p.104

menționați ce proveneau din aceste zone, putem spune că și ei au contribuit decisiv la procesul de unificare mult dorit de-a lungul secolelor.

Țin să menționez faptul că numele lor rămâne scris în documentele consiliilor locale și ca aceștia sunt cei mai potriviți ,deoarece au fost de față în teatrele de operare din Galiția și Italia, majoritatea dintre fiind trimiși acolo pe fron.

După Unire toți aceștia au contribuit la dezvoltarea societății locale opupând diferite funcții de conducere, de la primar la șef de post sau director de finanțe locale.

Aceaste povești merită menționate în orele de istorie locală pentru a le descrie eleviilor procesul complex și dificil prin care a trecut Comitatul Mureș-Turda în ceea ce privește demersul localităților în a delega persoanele mai sus menționate pentru a fi reprezentate în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și de-a oferii votul decisiv în procesul de Unire cu Regatul României. Pe lângă aceștia să nu-i uităm și pe cei care nu au mai reușit să se întoarcă acasă, însă memoria lor este păstrată de către comunitate prin monumente comemorative care le sunt dedicate lor și sacrificiului suprem pe care aceștia l-au făcut pentru ca urmașii lor să aibă o viață liniștită să fie liberi și să se bucure de libertatea oferită .

Consider că relatările anterioare despre aceste personalități remarcante trebuiesc aduse aminte mai des prin diferite modalități, cercuri de lectură, vizite la muzeu sau chiar prin vizitarea monumentelor comemorative ridicate în cinstea lor. Astfel elevii vor fii curioși și vor cauta să citească despre ei trezindule interesul pentru istorie.

Ardeleni în Uniformă. Transilvania și Bucovina au fost provincii periferice ale Imperiului Austro-Ungar având o populație mixtă din punct de vedere al etnicității ,ambele trecând prin moment dificile în perioada marelui război. Întrucât Transilvania făcea parte din Imperiul Austro-Ungar, românii ardeleni au fost cei dintâi care au primit botezul focului la începutul primei conflagrații mondiale pentru că au fost înregimentați în batalioanele Puterilor Centrale și trimiși direct în prima linie unde li s-au încredințat cele mai grele misiuni.

Dintre Marile Puteri participante în războiul mondial Austro-Ungaria avea cel mai mic buget iar nivelul de pregătire militară era foarte slab. Ceea ce demonstrează faptul că aceștia aveau nevoie de mai mult timp pen-

tru pregătirea noilor recruți și abea în data de 12 august imperiul a fast capabil să înceapă operațiunile împotriva Serbiei. Mobilizarea a durat mai mult decât se aștepta Marele Stat Major Imperial.

Autoritățile austro-ungare au mobilizat ardeleni din toate categoriile sociale, țărani, intelectuali, preoți, profesori, ziariști, învățători, elevi și studenți. Pentru recruții de origine română, care proveneau în majoritate din mediu rural, serviciul militar a jucat un rol important, deoarece pe durata serviciului militar ei primesc informații uzuale, ba mai mult sunt învățați să scrie și să citească. Încă înainte de-a îmbrăca uniforma militară tinerii recruți aveau deja noțiuni bine precizate în legătură cu loialitatea acestora față de împaratul lor. odată cu izbucnirea războiului, aceștia au răspuns apelului de înrolare transmis de Austro-Ungaria, chiar spre surprinderea autorităților maghiare. Declararea neutralității și poziția incertă a autorităților de la București, au provocat frământări în sufletele românilor din Transilvania și i-a determinat pe aceștia să își pună nădejdea în statul austro-ungar.³⁰

Declanșarea războiului, produs și pe fundalul instabilității politice generate de poziția ambiguă a României, a dus la revenirea în forță a vechilor frici legate de răspunsul românilor ardeleni la mobilizarea generală. Guvernul de la Budapesta și cercurile militare vieneze apar îngrijorate, deși reacția la chemarea sub arme nu neândreptătea teama și suspiciunile autorităților locale în privința românilor. Mobilizarea primelor zile de război nu au fost marcate, așa cum era de așteptat, de o stare conflictuală în mijlocul ofițerilor și soldaților români.

Aproape 72.000 de recruți au fost chemați sub arme până la sfârșitul anului 1914 în unități combatante. Maghiarii, sașii și românii au crezut în durată scurtă a războiului cu Serbia și că se vor întoarce acasă până în Ajunul Crăciunului.

Aceștia nu își puteau imagina că sârbii vor rezista și că dintr-o confruntare regională se va ajunge la un conflict mondial de proporții catastrofale. Marea masă a celor mobilizați a reprezentat-o țărănimea, pentru ei era greu să prevadă că Imperiul se va prăbuși în urma războiului.

Mulți dintre ei știau din experiența vremurilor trecute că Imperiul pierduse multe războaie fără ca să dispară ca entitate statală.

³⁰ *Ibidem*, pp.203-205 .

Ziarele vremii menționau despre eroismul românilor din armata imperială, zicand despre aceștia că oriunde a fost ceva greu de îndeplinit soldații români au fost acolo. În cea mai teribilă încercare la care a fost supusă armata noastră în Carpați, Zidul de Fier, format în mare parte din soldați români, a oprit și a înecat în sânge potopul Țarului Alb, care amenințau inima Ungariei.³¹

Primul Război Mondial a presupus, pe lângă binecunoscutele decizii și consecințe de ordin politic, și o serie de drame pentru naționalitățile europene. În cadrul acestor drame se înscriu și cele ale soldaților români aflați sub dominație străină, care au fost obligați să participe în acest război luptând pentru interesul statului din care făceau parte. Militarii români aflați în armata austro-ungară sau cei încadrați în armata țaristă, provenind din Basarabia. Prizonierii români din armata austro-ungară își vor constitui însă, propriile formațiuni de luptă pentru alipirea teritoriilor lor la România.³²

Drama cea mai mare pe care au trăit-o soldații români din Transilvania, a fost aceea de a lupta și de a-si ucide frații români. Un caz aparte l-a reprezentat pentru literatura română romanul Pădurea Spânzuraților al lui Liviu Rebreanu, în care ne este ilustrată nu numai reacția produsă de moartea fratelui Emil, ucis pentru dezertare și încercarea de trecere la inamic în Pasul Ghimeș, dar și drama psihologică a tinerei generații transilvănene din timpul războiului. Aceasta era pusă, astfel, să opteze între a-și îndeplini jurământul față de împărat și a lupta pentru alipirea teritoriilor locuite de români la Vechiul Regat.

O altă dramă a reprezentat-o încorporarea în armata austro-ungară a unui număr mare de bărbați tineri, care și-au sacrificat viețile pe frontul de luptă, în numele unui ideal străin de interesele poporului român. Românii din Transilvania au răspuns chemării pe front, din simțul datoriei față de împărat, acesta reprezentând o autoritate supremă în conștiința lor. Astfel, între sentimentul de naționalism și cel al iubirii de tron, soldații români au ales a doua variantă și s-au înrolat în armata austro-ungară în număr mare, inclusiv rezerviști.

31 Dumitru Ciumburdean, 1914-1918 , *Jurnal de front al Caporalului Dumitru Ciumburdean*, Ed Politică, București 1969, p. 143.

32 <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/am-blestemat-padurea-si-soarta-care-ne-silea-sa-ne-ucidem-frate-pe-frate>, accesat la data de 06.05.2017 .

La început, soldaților români li s-au acordat o serie de drepturi, printre care dreptul de a ancora steagul românesc în regiuni din Transilvania, dreptul de a cânta imnul național, erau formulate și în limba română decrete legate de starea de război și ordine de mobilizare.

Acordarea acestor privilegii avea ca scop convingerea românilor din Transilvania, că România este prietena Austro-Ungariei și o va sprijini să redobândească teritoriile stăpânite de ruși.³³ În cursul primului an de război au fost încorporați în armata Imperiului un număr de 489,544 de români transilvăneni. Pierderile suferite pe fronturi de austro-ungari, au impus nenumărate reîncadrări.

Războiul nu se rezumă doar la bătălii și evenimente politice și diplomatice, acesta trebuie privit și din perspectiva ororilor și traumelor pe care le produce și care vor marca o întreagă generație. Primul Război Mondial a fost un război și eveniment care a marcat nu doar o generație, ci o întreagă Europă, pentru o lungă perioadă de timp.³⁴

Referințe bibliografice:

1. Bosoanca Traian, Mureșeni și Marea Unire, Ed.Ardealul- Biblioteca de istorie, Tg-Mureș, 2000
2. Prof.Husar Dumitr, „Mureșeni la Marea Unire- Fejer Nicolae”, în „Steaua roșie, Tg-Mureș, 26 nov. 1988.
3. Dumitru Preda , Alexandrescu Vasile, În apărarea României Mari, Ed.Enciclopedică, București.
4. Dumitru Ciumbrudean, 1914-1918 , Jurnal de front al Caporalului Dumitru Ciumbrudean,Ed Politică, Bucureși.

³³ Liviu Maior, *op.cit.*, pp. 204-208 .

³⁴ Ibidem, pp 212